

Od refleksa k spoznanju: spol ne bo več določevalna lastnost

O romanu *Ime mi je Damjan* Suzane Tratnik¹

Abstract

From Reflexes to Recognition: Gender will no Longer Be the Prescriptive Feature

Text analysis Suzana Tratnik's novel "*My name is Damjan*", which was first published in 2001, and reprinted in 2014. The novel deals with topical issues: in a perfect way it tells a story of a young person with a socially unconventional, *transgender identity*. Damjan's articulation of his own identity is the essence of the novel, which, in a perfect way, tells a story, increasingly articulated and actualized in recent decades, to the public, the story of forced *gender identity* and individual ways of liberation from it. Let us repeat after Patrick Califia, transsexual activist: "I hope that young people with different gender identities will not allow to be destroyed by the sexual frenzy of our culture." Nataša Velikonja's article was commissioned as an afterword to the second edition of the novel for the Mladinska knjiga publishing house, the text was by the editorial staff of youth literature initially accepted and approved without comment, but later rejected, saying it would be too difficult for youth readership.

Keywords: Suzana Tratnik, homosexuality, transgender issues, transsexual issues, intersexuality, gender identity, gender expression, sexual orientation, gender/sexual nonconformity, emancipation

Nataša Velikonja is a sociologist, poet, essayist, translator and lesbian activist. (natasa.velikonja@guest.arnes.si)

Povzetek

Članek je analiza romana Suzane Tratnik *Ime mi je Damjan*, ki je prvič izšel leta 2001 pri Založbi Škuc, v letu 2014 pa ga je ponatisnila založba Mladinska knjiga. Roman se ukvarja z aktualnimi vprašanji: na popoln način izriše eno od poti mladega človeka z družbeno nekonvencionalno, transspolno identiteto. Damjanovo utemeljevanje lastne identitete je bistvo romana, ki na popoln način izpoveduje zgodbo, ki se v zadnjih desetletjih pospešeno artikulira, aktualizira in odpira v javnosti, zgodbo o prisili spolne identitete in individualnih načinih osvobajanja od nje. Ponovimo za Patrickom Califio, transseksualnim aktivistom: »Upam, da mladi ljudje z različnimi spolnimi identitetami ne bodo dovolili, da jih spolna blaznost kulture uniči.« Pričujoči članek Nataše Velikonje je bil naročen kot spremna beseda k drugi izdaji romana pri založbi Mladinska knjiga, besedilo je uredništvo mladinskega leposlovja sprva sprejelo in odobrilo brez pripomb, pozneje pa je bilo zavrnjeno, saj naj bi bilo preveč zahtevno za mladinsko bralstvo.

Ključne besede: Suzana Tratnik, homoseksualnost, transspolnost, transseksualnost, interseksualnost, spolna identiteta, spolni izraz, seksualna usmerjenost, spolna/seksualna nekonformnost, emancipacija

Nataša Velikonja je sociologinja, pesnica, esejistka, prevajalka, lezbična aktivistka. (natasa.velikonja@guest.arnes.si)

¹ Članek je bil naročen kot spremna beseda k drugi izdaji romana *Ime mi je Damjan*, ki bo izšel leta 2014 pri Založbi Mladinska knjiga. Besedilo je uredništvo mladinskega leposlovja sprva sprejelo in odobrilo brez pripomb, pozneje pa ga je zavrnilo, ker naj bi bilo preveč zahtevno za mladinsko bralstvo. Ker gre za poglobljeno analizo enega najslavnejših domačih romanov o vprašanih spolne identitete, se je uredništvo Časopisa za kritiko znanosti odločilo za objavo. Prva izdaja romana je izšla leta 2001 založbi Škuc, Ljubljana.

»Vidiš, takole bi rada hodila naokrog,« mi nekega večera pravi prijateljica, »v puloverju s kapuco čez glavo in z vrečko v rokah, takole bi se malo vlekla, kot ena baraba, in nihče ne bi vedel, da sem ženska, in nihče mi ne bi več težil.«

Prijateljica je stara več kot trideset let in že od zgodnjega najstništva ne ve prav dobro, kaj naj počne s tem, da ji je pripisan ženski spol. Ne glede na to, v katerem starostnem obdobju se nahaja, naleti na družbeno nadoblast, ki se ji reče ženskost, in jo neposredno zadeva slehernega dne v življenju. Nima je za svojo, noče ničesar, na kar naleti kot ženska, noče niti prednosti ženskega spola niti njegovih omejitev. Tako njegove prednosti kot omejitve so globoko v nasprotju z njenimi željami in stremljenji. Ena njenih želja je prosto, svobodno, neokrnjeno, neovirano gibanje, tako telesno kot intelektualno, toda tesna ukleščenost v ženski spol jo postavlja na natančno določeno družbeno mesto, kamor se ne more in noče naseliti. Ta spolni domicil zavrača in to ji pomeni vseživljenjski boj. Če poseže onkraj njegovih meja, jo doleti socialna izključenost, postane družbena izobčenka.

Zakaj so vprašanja spola, ženskega spola, moškega spola, tako zelo v središču osebnega in družbenega razmišljanja? Zakaj je pogosto prva stvar, ki jo na človeku vidimo, njegov ali njen spol? Kaj pravzaprav vidimo in kaj iz tega sklepamo? Zakaj je spol tako pomembno določilo in kaj pravzaprav določa? Od kod prepričanje, da smo bodisi moškega bodisi ženskega spola? Ali se s spolom rodimo, ga morda utelesimo, je spol neizogiben, se morda postopno učimo njegovih pravil, se jim morda lahko celo izognemo? Kaj lahko storimo, če ženskega ali moškega spolnega okvirja nočemo? Kaj se zgodi, če se uokvirimo vanj? Zakaj nekateri bežijo izpod okrilja danega spola, drugi pa se naselijo vanj z vso svojo polno močjo? Bi lahko rekli, da je spol vseživljenjski poklic? Je spol samoumeven? Ne.

Naj ponovim za francosko filozofinjo Simone de Beauvoir: spol ni usoda. Ženska se ne rodi, temveč to postane. Rodimo se v določeno anatomsko stanje, ki ga družba bolj ali manj površno poimenuje moški ali ženski spol. A kako naj postanemo tega ali onega spola, nam zapovedujejo različni družbeni sistemi, družinski, vzgojni, šolski, množični mediji, prijateljski krogi, zakonodaja. Vse življenje in za vsako starostno kategorijo posebej nam dopovedujejo, kaj nam je početi, če smo moški ali ženske, pa tudi, ali pa predvsem, česa ne smemo početi. Spol je tako predvsem družbena zapoved, je vloga, arbitrarna, relativna in nikakor ne univerzalna, je torej represivna in prisilna kategorija, družbena etiketa, ki naj označi posameznike ali posameznice, določi njihove želje in stremjenja ter osebne lastnosti in jih razporedi v deljeni, ločeni, precej hierarhično zasnovani družbeni skupini s točno predpisanimi nalogami in obveznostmi. Družbeni spol določa vse: kako naj se obnašamo, kako naj govorimo, kako naj se oblačimo, kako naj jemo, kako naj hodimo, koga naj ljubimo, kako naj ljubimo. Pobeg iz te spolne vloge je kljub drobnim širitvam njenih meja v zadnjih desetletjih ne samo nezaželen, ampak še vedno precej trdo kaznovan, pogosto s stigmatizacijo, pa tudi s popolno izključitvijo iz širše družbe.

A prav zaradi prisilnosti tega celostnega osebnostnega pokritja, ki mu pravimo spol, in kljub hudim družbenim sankcijam, če se mu skušamo izviti iz prijema, mnogi pred to usodo bežijo. Beg od ženske ali moške spolne vloge je mnogim življenjska nuja bodisi zaradi, predvsem za ženske to velja, nenehne izpostavljenosti seksualnemu nasilju in nadlegovanju ali neizprosnega omalovaževanja osebne integritete bodisi zaradi absolutne neskladnosti pripisanih spolnih lastnosti z drugimi osebnimi koordinatami, s seksualno usmerjenostjo, kulturnimi izbirami, v preteklosti, pa morda tudi še danes, tudi poklicnimi in izobraževalnimi željami. Strategije pobe-

ga so različne, nekateri operativno spremenijo spol, drugi se zgolj odenejo v reprezentacijski plašč nasprotnega spola in s tovrstno potezo uskladijo svojo osebnost z videzom in čutenjem spola, ki si ga sami izberejo.

Takšen je tudi devetnajstletni Damjan, glavni junak romana *Ime mi je Damjan* pisateljice Suzane Tratnik. Damjan je dekle, ki zavrne žensko identiteto z vsemi njenimi konvencijami vred, nekega dne se iz Vesne preprosto preimenuje v Damjana in vstopi v svojo novo zgodbo – na Damjanovo pot. Pri razkritju njegovega spola malce prehitevam roman, kajti med samim potekom zgodbe bolj postopno dobivamo podatke o Damjanu, njegovem spolu in seksualni usmerjenosti, pa tudi o družinski zlorabi. Damjan na začetku romana sicer pripoveduje, kako se je s sedemnajstimi leti preimenoval, toda govori zgolj o tem, – da se je pač preimenoval. Da je s preimenovanjem spremenil spol, izvemo pozneje, šele nekje na sredini romana. Ta postopnost je pravzaprav ključna, kajti ta suspenz, ta odlog daje Damjanu pripovedno prednost, prosto od vnaprejšnjega presojanja tako njega samega kot njegove zgodbe prek teh družbeno izjemno obremenjenih tem. Njemu vprašanja spola, spolne transformacije, seksualne usmerjenosti ali nasilja v družini resnično in poudarjeno niso prednostna, četudi se vsa njegova zgodba pravzaprav odvija okrog dinamike, ki je podložena prav z njimi.

Damjan tako skozi vso knjigo niza zgolj svoje pripetljaje in misli, opisuje odnos do staršev, brata in sestre, prijateljev, ljubezni, »grunta o življenjskih resnicah in vsem, kar spada zraven«, »dela po svoje«, ga žurira, pač, živi. Ne le, da se Damjan ne ozira na travmatičnost, s katero se širša družba sooča z vprašanji spola, seksualne usmerjenosti ali družinskega nasilja, temveč je tudi njegova vednost kot taka pomembnejša od drugih. Njegova stališča in njegov pogled so prednostni, svoje napetosti razrešuje sam, ne pa zunanja instanca, denimo avtorica ali bralci. Interpretacija njega samega in vrednotenje dogodkov, ki se mu dogajajo, je v njegovi domeni. Nobena beseda ni močnejša od njegove, ne psihologova ne tista od staršev ne od prijateljev. Zato je roman napisan v prvi osebi. To je izjemno humanističen moment romana: besedo ima Damjan.

To je poudarjeno že s prvim dejanjem v romanu: Damjan se najprej predstavi. »Ime mi je Damjan,« pravi. To je deklaracija. Vzel se je v svoje roke, se postavil zase in se preimenoval v Damjana. Ne bo se upognil, je suveren, je subjekt. Ve, kdo je – on je Damjan. To je njegov prvi korak k emancipaciji, a ta njegova subjektivnost, ta njegova emancipacija, ta njegova osvoboditev ima droben rez. Tako kot se Damjanov lahkotni preskok čez družbeno stigmatizacijo spolne nekonformnosti sprva zdi osvobajajoč, pa lahko po drugi strani pomeni tudi spregledovanje ali nerazumevanje družbene pozicije, v katero ga postavlja njegov novi spolni izraz. Razumevanje lastne situacije, analiza položaja, v katerem se nahajamo, je namreč osnovna prvina, ki nam omogoča, da iz zapletenega klobčiča sočasne preteklosti, sedanjosti in prihodnosti, iz kompleksnega prepleta dogodkov, ki mu pravimo življenje, sploh lahko izluščimo svojo osebno rdečo nit, da sploh postanemo zmožni ločevati navidezne, varljive, ne nujno lažje rešitve od ključnih, pomembnih in, kot se pogosto zgodi, precej dostopnih in preprostih. Skratka, da se ukvarjamo z vsaj približno pravimi stvarmi. To namreč vpliva na način izmotavanja iz zagat življenja, pa tudi sprejemanja njegovih lepot. In Damjan se sooča in spopada z vsemi njimi, tako z zagatami kot lepotami, bolj z refleksom kot z razumevanjem, s spoznanjem.

Njegova deklaracija, njegova emancipacija, njegova osvoboditev, namreč provocira. Damjan najprej naleti na pritisk spolne konformnosti v družini: na njegovo novo spolno identiteto najprej trči njegova družina. Starši, brat in sestra je ne sprejemajo. Manj težav ima v prijateljskem

okolju: prijatelji ga sprejemajo, a le, dokler ne pride med njimi do prvega konflikta – in, seveda, takrat mu »očitajo«, pravi Damjan, da je ženska, kar naj ga diskvalificira in izvrže iz konkurenčnega ljubezenskega boja. Toda on se za sprejemanje prav nič ne bori. »Nimam pojma,« pravi, »kaj si ljudje mislijo o meni, ko me vidijo in slišijo, a jaz se počutim normalno. Nič se ne delam in se ne preoblačim, jaz sem pač takšen skoraj od rojstva.« (Tratnik, 2001: 68) Tudi Damjanov mlajši prijatelj Roki, pravzaprav tudi dekle, je »svojim tastarim povedal, da je tak, kakršen je, čisto zadovoljen s sabo in se ne bo nič spreminjal, saj ni noben transvestit.« Ko se v skupini za samopomoč pogovarjajo o »odnosu med moškimi in ženskami«, Damjan meni, da ga to »čisto nič ne tangira«. Govori sicer o težavah, o tem, da živi »kot v centrifugi«, a vprašanja spolov ga pravzaprav čisto nič ne brigajo.

Spol je, kot sem že omenila, represiven in prisilen, zato spada v sodobnosti med najbolj obravnavane in kritizirane družbene kategorije. Družboslovna znanost se z njim intenzivno ukvarja na številnih ravneh, še posebej v okviru posebne vede, študijev spolov. Civilna družba se organizira tudi na podlagi novih spolnih identitet. Spol je prav tako predmet pravne obravnave: čedalje pogostejše nastajajo zakoni in zakonska priporočila, ki mu odvzemajo njegove ekskluzivne pravne posledice. Pri vsem tem ne gre samo za razveljavitev prastare, toge, omejujoče družbene klasifikacije, temveč tudi za intervencijo v biologistični sistem, ki v luči vse bolj prisotnih podatkov o interseksualnosti ruši ideologijo o obstoju zgolj dveh spolov. Moški ali ženski spol tako nista biološka, objektivna danost, sploh pa nista več tisti družbeni aksiom, ki naj obvladuje vse momente človekovega življenja. Spol oziroma spolna identiteta oziroma spolni izraz so stvar subjektivne, osebne izbire. V to smer gre prihodnost človekovih pravic. Pravica do izbire spolne identitete postaja prav tako visoka norma človekovih pravic kot, denimo, pravica do izbire seksualne usmeritve. Toda, če se povrnem k romanu, tudi Damjanovo čutenje normalnosti ali Rokijevo zavračanje transspolnosti, transvestije, spadata v oni pretekli, prastari, počasi že izumirajoči svet spolne dvojnosti – zato se vedno znova znajdetta točno v njem, v njegovi sovražnosti, odbojnosti in uničevalnosti. In zato je takšna tudi njuna konfrontacija z njim. Stara. Arhaična. Brez spoznanja. Refleksna. Individualizirana. Damjan je sam proti svetu, sam je v svojih sklepih, odgovorih in rešitvah. Pa mu dandanes ne bi bilo več treba biti.

Prav tako nelinearen in kompleksen je tudi drugi Damjanov korak k emancipaciji: soočanje z njegovo seksualno identiteto. Četudi nas misli vlečejo k ideji, da je Damjan homoseksualno usmerjen, to morda ni ustrezno, kajti nase gleda kot na fanta in njegova ljubezen do žensk mu je zato povsem samoumevna. Gejevski in lezbični sceni se ne čuti blizu, z lezbijkami se ne identificira in gejevske ter lezbične pravice so mu prav malo mar. Damjan zavrača nekonvencionalnost svoje spolne izbire in torej tudi seksualne identitete. Toda njegova transspolna identiteta je tako izrazita, da v družbi, kjer je dvojnost spolov aksiom, ki se veže na seksualno usmerjenost in vse druge identitetne elemente, v družbi, ki počasi vendarle razvezuje to togo enačbo v prid homoseksualnosti, pri transseksualnosti pa še vedno omahuje, najde le ozek in spet zgolj individualiziran izhod. Je preprosto Damjan, ki ljubi ženske, recimo Nelo. Tako kot pri vprašanju spolne identitete je tudi tu, pri vprašanju seksualne identitete, predpolitičen, svojo pozicijo individualizira in socializira v sovražnem svetu, dela se, da je vse povsem samoumevno, in se tako niti približa ne sočasnim družbenim tokovom, ki širijo tudi koncepte seksualnih identitet. Damjan resda nima težav z ljubeznijo do žensk, a tudi tu, tako kot pri spolni identiteti, ostaja nosilec stare seksualne identitete, je fant, je normalen, na prevzem nove, morda bolj osvobajajoče, transseksualne identitete niti ne pomisli. Tako tudi na tem področju ostaja še naprej v svetu,

ki bo zavračal vsak njegov nadaljnji korak.

Damjan vzporedno s postopno emancipacijo spolne in seksualne subjektivitete razrešuje tudi travmatično izkušnjo incesta. Razrešuje jo tako, kot vse drugo – z refleksom namesto s spoznanjem. Z očetom in posledično z vsemi drugimi v družini se prepira, na nelagodje ob njih reagira z uporništvom in razgrajanjem. Bralec in bralka prek romana, upam, ugotovita, da je bil Damjan v otroštvu žrtev očetovega seksualnega nasilja. Nisem prepričana, ali to ve tudi Damjan, temu vsekakor ne pravi tako, in na to njegovo neartikulacijo ali na nezavedanje padejo vsi, ki bi morali bolje vedeti: terapevtu v skupini za samopomoč se, recimo, še sanja ne, kaj pomenijo Damjanove sanje o tem, kako je kot otrok pet let gledal televizijo z očetom. Pa tudi Damjanu ne. Toda to nelagodje se preveša v vse momente njegovega življenja, tudi v njegovo ljubezensko razmerje z Nelo, in ob še enem številnih ljubezenskih sporov, do katerih prihaja, ker noče reflektirati svojega bivanja, obupan reče: »Hotel sem ven. A sem samo gledal v vrata.« (ibid: 115)

Toda v naslednjem, predzadnjem poglavju romana se zgodi prelom: Damjan pride nekega dne domov in vrata njegove sobe so sneta in dol mu jih je snel *foter*. »Ker ni mogel odkleniti, je kratko malo snel vrata.« (ibid: 123) Potem se zgodi še en refleksni, skorajda simbolni utrip Damjanove emancipacije: Damjan potrga in sname vsa vrata »v bajto«, razen vrat v sestrino sobo, in jih nese »na dvorišče« – »ven«. Odpre zasebnost, tisto zasebnost, ki kot neprebojni ščit krije nasilje in zlorabe v družini. Damjan se namreč, kot beremo, zaklepa v svojo sobo od sedmega razreda osnovne šole naprej, da ga »stari« ne bi nadziral in mu vlamljal v njegov prostor. Zapre se in tako zaščiti tisto majceno parcelico svoje varnosti, svoje zatočišče. Do tega trenutka. Nato se pripelje oče, vidi »pred bajto« zložena vrata in obstane v avtu. »Enkrat je na lastni koži spoznal, kako je, če si od strahu ne upaš stopiti v lastno bajto,« (ibid: 124) reče Damjan. Odtlej ve, da je tudi on močan.

Nato gre k Neli, svoji puncu. Hoče biti sam z njo – noče ne videti ne slišati ne staršev, ne klope, ne prijateljev, »ne pedrov, ne normalnih ljudi«, odpravi se torej k njej brez družbenega okolja, na katero reagira z refleksom. Leže ji v naročje in govori »kot dež«. Govori, kako je snemal vrata. Kako je bilo, ko je bil v bolnišnici zaradi jajčnikov. »Prej bi ozdravel, če bi me kdo imel res rad,« (ibid: 125) reče. Govori, kako so ga »nekoč«, v šoli, zanimali športi, potem pa mu je tovarišica predlagala, naj se odloči za takega, ki je »primeren za ženske«. Damjan pove Neli, kako je potem čedalje bolj zanemarjal prav vse dejavnosti, saj so se vsi vtikali vanj in ga svarili, kot da je kaj ušpičil. »Tako se je zaključila moja kariera,« reče, »nisem postal športnik, pa tudi ženska ne, saj ne enega ne drugega ne moreš združiti z življenjem.« (ibid: 127)

Za hip se ustavimo pri Neli, Damjanovi puncu. Nela je lezbijka, hodi na lezbično in gejevsko sceno, je tudi lezbična aktivistka in tako povsem ozaveščena ali pa vsaj veliko bolj seznanjena z odnosom družbe do spolnih nekonformnežev, pa tudi do samouničevalnih potez, ki jih ti pogosto izvajajo nad seboj. Je nekakšen katalizator Damjanove emancipacije in Damjan se tega zaveda, megleno sicer, kajti na nekem mestu prizna, da če se mu ob njej ni dalo iti v šolo, se mu očitno ne da in pika. Toda ključni spoznavni preskok, ki bi ga lahko storil ob njej, vseeno zavrača in Neli včasih pove »svoje«, kot denimo, da »če bi malo več jedla in pila in se družila z normalnimi ljudmi, bi bila manj tečna in se ne bi vtikala v vsako stvar in v vsako babjo pravico na tem svetu. Pa če bi se že končno spravila v službo, kot vsi ljudje na tem svetu, ki kaj dajo nase in v svoj želodec. Res ji ne bi bilo treba delati za majhne honorarje in še naprej študirati, saj ima že z zdajšnjo izobrazbo prazen hladilnik. Potem se pa vsa bleda v obraz, ker je premalo mesa, ukvarja s pedrskimi pravicami in s podobnim.« (ibid: 112)

Damjana tudi zato njegova samotna, emancipatorna pripoved v Nelinem naročju ne more ponesti do zadnjega momenta emancipacije, do spoznanja, do razumevanja izvorov njegovih konfliktov in trkov s svetom, do doumetja vzrokov in posledic v zapleteni mreži njegove lastne zgodbe. Nela poskuša to še zadnjič in mu ponudi ključ od ženskega stranišča. Reče mu: »Lepa si.« Noče ga utelesiti v ženski spol, marveč nakazati, da konfliktne situacije, ki jih ustvarjajo takšni in drugačni varuhi meja starega spolnega reda, niso vredne uničevanja lastnega življenja. Da je sam spol vse manj določevalna lastnost. Da lahko izstopiš iz družbene obremenitve spolnega označevalca, iz družbene označenosti lastnega telesa in se utelesiš v svoji telesni, ne družbeni danosti. Da imamo telo, ne spol.

Toda Damjan ne razume. Prekine z Nelo in »z zateženimi trenutki« in nadaljuje Damjanovo pot, vrne se h klapi, se »divje« zabava, pije, »dela pizdarije«, se smeje, klepeta in pleše brez predaha, pripoveduje žurerske zgodbe, pripoveduje jih še naprej in naprej – in ostane tam, v refleksu, brez spoznanja, prijatelji si čez njegovo glavo še naprej podajajo ključ ženskega stranišča, se mu režijo in ga sprašujejo, ali je »baba ali dec«. To lahko – brez spoznanja, brez zavesti, brez tega ultimativnega momenta emancipacije – poteka v neskončnost. In pri Damjanu se bo zgodba odvrtela še enkrat, morda znova in znova, morda v neskončnost, kajti na koncu romana spet reče: »Ime mi je Damjan. Še enkrat bom povedal, kaj se pravi početi pizdarije, rezati žile za šalo, piti in plesati brez predaha in se družiti z vsemi, od najnižjih do najvišjih. Kaj pomeni garati zdrav ali bolan in si nabirati vsakovrstne izkušnje, od indijanskih do slovenskih. Kako se izogibati nespametnih kombinacij za zadevanje, kaktusov, socialnih služb, psihologov in čvekačev, ki se iz samega dolgočasia delajo, da te poslušajo. In vse to na Damjanovi poti.« (ibid: 149)

Avtorica zapusti Damjana v tej njegovi dinamiki, v tej neskončnosti refleksa. Damjan naredi veliko emancipatornih korakov, toda zadnjega, najpomembnejšega, spoznavnega, ne stori. Družbene norme in njihovi učinki pravzaprav niso šli mimo njega. Glede spolne identitete se je zgolj izognil usojenosti ženskega spola tako, da je izbral moškega. To je sicer velik emancipatorni korak, nakazuje na pravico do subjektivne izbire spola, toda Damjan z begom od spolne vloge, ki se razreši v preprosti menjavi spola, vseeno ostaja znotraj družbene matrice. Tratnik vzpostavi razliko med bivanjem kot neskončnim vrtenjem znotraj omejujočih družbenih imperativov ter subjektivno emancipacijo, spoznavnim premislekom, ki bi Damjana lahko izvel iz toka samouničevalnih konfrontacij s svetom. To Damjanu ne uspe: soočenju s spoznanjem in torej z izvori družbenih konfliktov in svojega nelagodja se izogiba, raje se opriema malih, individualiziranih, bolj ali manj socialno iznajdljivih dejanj, ki mu sicer pomagajo preživeti iz dneva v dan in nekako prebroditi vnovične in vnovične trke z družbo. Te trke, to družbeno nasilje, ki ga je deležen, prevaja kot samoumevno danost, v kateri se dobro znajde, katere zaplete dobro obvlada, opisuje jih kot zabavne dogodke, četudi gre za dolgo zaporedje samouničevanja. Toda to zaporedje samouničevanja je Damjan sprejel kot življenje, ki ga pač živi – in živel ga bo še naprej, pač po Damjanovo.

Naj pred koncem opozorim še na širši razredni moment romana. Vprašanja spolne in seksualne (ne)umeščenosti namreč niso edina, zaradi katerih je Damjan, kot pogosto ponavlja, »kot v centrifugi«. Tratnik podrobno izriše njegov celostni družbeni položaj, poslučuje se več razrednih označevalcev, kar prispeva h kompleksnosti likov in torej tudi zgodbe same. Damjan stoji na presečišču številnih razrednih konvencij – najprej spola in seksualne usmerjenosti. V ospredju je tudi socialna pozicija: Damjan venomer deli družbo na »gospode« in »klošarje«, »tavisoke« in »tanizke«, sam pa se postavlja med zadnje. Tu sta poklicni status, Damjan včasih

ima službo, včasih pa tudi ne, in izobrazbeni položaj, kjer ima opravljeno le osnovno šolo. Skupek omenjenih razrednih pozicij, ki Damjana temeljno določa in pogojuje njegove poteze, ga uvršča daleč na družbeno obrobje. Pri nas, med bralci, tako skorajda ne sme manjkati resen in poglobljen razmislek o večplastnosti vzrokov za socialno izključenost.

In prav tako ni nepomembno, da se zgodba dogaja v Ljubljani, v Sloveniji, kar univerzalnosti njenega sporočila dodaja posebno, lokalno razsežnost. V Sloveniji že od leta 1984 obstaja lezbično in gejevsko gibanje, ki brez premora in brez prekinitve ustvarja kulturne, umetniške, znanstvene, klubske in civilnodružbene programe in produkcije, v celoti usmerjene v socializacijo ali, bolje rečeno, politizacijo homoseksualnosti oziroma v spopad s homofobijo. V skoraj polnih treh desetletjih se je znotraj gibanja oblikovalo veliko organizacij, več revij, nešteto dogodkov, oblikovali sta se javna, močna in stabilna gejevska in lezbična scena ter skupnost, nastali sta knjižni zbirki Škuc Lambda in Škuc Vizibilija, specializirani za gejevsko in lezbično literaturo, junija vsako leto poteka v Ljubljani Parada gejevskega in lezbičnega ponosa, v jesenskih mesecih pa *Festival gejevskega in lezbičnega filma* in festival *Lezbična četrt*, v ljubljanskem Avtonomnem kulturnem centru Metelkova lahko obiščemo Lezbično knjižnico, gejevski klub Tiffany in lezbični Monokel. Četudi Slovenijo zaznamuje vztrajno zavračanje vsakršne različnosti, je lezbičnemu in gejevskemu gibanju vendarle uspelo v javni, skupni, obči prostor vnesti ključne elemente in vsebine nehomofobne družbe – in jih tam tudi obdržati.

Močan steber gejevskega in lezbičnega gibanja je vseskozi tudi Suzana Tratnik, avtorica romana *Ime mi je Damjan*, pisateljica in publicistka, sicer diplomirana sociologinja in magistra antropologije spolov. V lezbičnem in gejevskem gibanju sodeluje skoraj od samega začetka, leta 1986 je bila med soustanoviteljicami prve lezbične organizacije v vzhodni Evropi, Lezbične sekcije LL, in vse odlej je njen angažma v gejevskem in lezbičnem aktivizmu nepogrešljiv. In prav tako je izjemen tudi njen avtorski opus: napisala je šest knjižnih zbirk kratkih zgodb (*Pod ničlo*, 1997; *Na svojem dvorišču*, 2003; *Vzporednice*, 2005; *Česa nisem nikoli razumela na vlaku*, 2008; *Dva svetova*, 2009; *Rezervat*, 2012), dva romana (*Ime mi je Damjan*, 2001; *Tretji svet*, 2007), pravljico (*Zafuškana Ganca*, 2010) ter štiri kulturološka dela (*L: Zbornik o lezbičnem gibanju na Slovenskem 1984–1995*, 1996; *Lezbična zgodba: Literarna konstrukcija seksualnosti*, 2004; *Lezbični aktivizem po korakih*, 2013; *Konec strpnosti*, 2013). Dobila je nagrado Prešernovega sklada 2007 za literaturo. In deluje tudi kot prevajalka: prevedla je več ključnih del študijev spolov in seksualnosti, kulturnih študij in literarnih del avtoric, kot so Kate Bornstein, Leslie Feinberg, Judith Butler, Pat Califia, Adrienne Rich, Jackie Kay in številnih drugih. Intelktualna moč Suzane Tratnik je, z eno samo jasno besedo povedano, plemenita: spada med tiste ustvarjalne *persone*, zaradi del katerih je tukajšnji prostor, pogosto zaduščen v svoji provincialnosti in onemogočanju prostosti življenjskih izbir, veliko širši in bolj odprt.

Sam roman *Ime mi je Damjan* je prvič izšel leta 2001 pri založbi Škuc. Takoj ob izidu je postal scenski roman, uspešnica na gejevski in lezbični sceni, pozneje ga je prevzela tudi splošna knjižna javnost, tudi gledališka, kajti leta 2002 ga je na odru in v režiji Alena Jelena izvrstno uprizorila Neva Jana Flajs, obeta se njegova filmska izvedba, obenem pa si uspešno utira prevodno pot v svet. Roman ni le odlično napisan, temveč je tudi, naj še enkrat poudarim, izjemno aktualen, saj se ukvarja s prav danes pomembnimi vprašanji: na popoln način izriše eno od poti mladega človeka z družbeno nekonvencionalno spolno identiteto. Na popoln način izpove zgodbo, ki se v zadnjih desetletjih pospešeno artikulira, aktualizira in odpira v javnosti, zgodbo o prisili spolne identitete in individualnih načinih osvobajanja od nje. Damjanovo utemeljeva-

nje lastne identitete je bistvo romana, mi, bralci in bralke, pa držimo za našega junaka pesti in skupaj s Patrickom Califio, transseksualnim aktivistom, upamo, da »mladi ljudje z različnimi spolnimi identitetami ne bodo dovolili, da jih spolna blaznost kulture uniči«.